

## ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА УКРАЇНСЬКОЇ ТЕХНІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Вінницький національний технічний університет

### Анотація

*У статті розглянуто шляхи входження запозичень у лексику української мови.*

**Ключові слова:** запозичена лексика, посередник слів, калькування, тюркизми, фонетичні і морфологічні особливості.

### Abstract

*The article deals with the ways of borrowing in the Ukrainian vocabulary.*

**Keywords:** borrowed vocabulary, intermediary word, tracing, Turkicizm, phonetic and morphological features.

Найбагатша лексичними ресурсами мова не може задовольнити зростаючих потреб науки в номінації своїх понять. Відсутність власних номінативних засобів спричиняє до появи в мові запозичень, які є одним із активних джерел поповнення терміносистем [1, с. 88].

Технічна термінологія неоднорідна за своїм походженням, вона формувалася протягом віків. До її складу входять як питома українська лексика, так і запозичення.

У європейському культурно-історичному ареалі впродовж тривалого часу міжнародними мовами була латинська та грецька. Це, безумовно, позначилося на тому, що латинські запозичення стали невід'ємною частиною багатьох терміносистем сучасних європейських мов. Запозичалися як готові лексичні одиниці, так і словотворчі компоненти. Джерела запозичень в українській термінології визначаємо за даними етимологічних словників, а також етимологічних праць.

Термінологія – це той лексичний пласт, в якому найбільш виразні міжмовні контакти [2, с. 63].

Лексичні норми української літературної мови впорядковують вживання слів та сприяють диференціації їх значень. Тому у професійному мовленні часто вживаються такі слова, як терміни. Терміни – це слова або словосполучення, що виражають чітко окреслені поняття певної галузі науки, культури, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя.

З латинської “terminus” перекладається як “межа”, “кордон”, “кінець”. У період середньовіччя слово вже почало означати “позначення”, “визначення”. На українських землях терміни розпочали поширюватися у XVIII сторіччі.

Найвідомішими українськими вченими-термінологами є Іван Верхратський, Іван Пулюй, Віктор Левицький, Степан Рудницький, Олена Курило. Вони прагнули до того, щоб українська термінологія поєднувала елементи міжнародного та національного. Сучасні українські термінологи глибше, ніж їх попередники, опрацьовують теорію термінології як підсистеми літературної мови. Це праці Ніни Клименко, Анатолія Нелюби, Ганни Віняр, Ірини Думчак, Лариси Азарової, Катерини Городенської.

Окрім власне українських, значна частина термінів є запозиченою з інших мов. Запозичення – це елементи чужої мови, які засвоюються мовою за своїми нормами. Запозичення є необхідним процесом мовного розвитку, який збагачує мову. Запозичення не сприймаються мовцями як чужорідний елемент. У сучасній українській мові запозичена лексика становить близько 10%. Лексичні факти розрізняють за шляхом входження в лексику української мови: 1) ті, що з'явилися внаслідок прямого запозичення; 2) ті, що ввійшли за посередництвом слів; 3) ті, що потрапили внаслідок калькування [3, с. 112].

Найдавніші запозичення належать до періоду Київської Русі. Це слова тюркського походження. Вони обіймають різні галузі суспільного життя: *башилик, сундук, сарай, кавун, товар, базар, ізюм, шашилик*. Слова грецького і латинського походження збагатили нашу науково-філософську і політичну термінологію. Частина грецьких запозичень потрапила в українську лексику безпосередньо з грецької: *ікона, монах, зефір, аналог*. Значна кількість грецизмів потрапила в наш словник через слов'янську та європейські мови-посередники. Серед них релігійні терміни (*ангел,*

єпископ, Євангеліє, патріарх); назви наук (математика, історія, філософія, граматики, педагогіка, анатомія); наукові та політичні терміни (метод, гіпотеза, ідея, аналіз, космос, демократія); терміни мистецтва й літератури (комедія, драма, епос, монолог, симфонія, поема, ода). Латинські слова потрапили в нашу мову через мови-посередники (французьку, польську, німецьку) і безпосередньо. Серед слів латинського походження виділяється група політико-філософських та наукових термінів: *еволюція, вакуум, інерція, маніфест, диктатура, конституція, республіка, аргумент, ректор, публікація*. З грецької та латинської мови збереглися також словотворчі елементи, за допомогою яких творяться нові слова: *мікроскоп, телевізор, телефон, матеріалізм*. Більшість слів німецького походження стосуються військової справи та техніки: *солдат, котел, клейстер, фронт, броня*. Англійські слова стосуються спортивної термінології, техніки, побуту: *футбол, бокс, теніс, хокей, матч, трест, тунель, пікап, репортер, страйк, комп'ютер, буфер, байт*. Слова з італійської мови стосуються лексики, пов'язаної з мистецтвом, побутом: *соло, лібрето, фреска, сольфеджіо, піаніно, композитор, тенор*. Голландські слова в основному стосуються мореплавства: *шлюпка, каюта, шкіпер, фарватер, баркас* [5, с. 77]. Інколи назва терміну утворюється поєднанням українських і запозичених елементів, що не суперечить мовним нормам. Наприклад: *енерговитрати, суперклей, геліоустановка*.

Одним з найпродуктивнішим способом словотворення є суфіксація. Це суфікси *-ання(я), -ість, -нт, -ит, -изм, -ізм, -їзм*: програмування, тривкість, продуктивність, хешування [4, с. 18]. Найпоширеніші серед термінів – іменники. Друге місце посідають терміни-прикметники. Також досить поширені терміни-словосполучення: *аналоговий сигнал, тіло програми, комірка пам'яті*, які часто подаються аббревіатурами: ОЦ – обчислювальний центр; ОС – операційна система; УВЧ – ультрависока частота; ВМ – віртуальна машина; ПЗ – програмне забезпечення.

Багато термінів походять від імен видатних учених: нобелій, ейнштейній, нільсборій. Важливо вміти відрізнити терміни та номенклатурні назви. Номенклатурні назви – це поняття, до яких належать серійні марки машин, верстатів, приладів, установ, підприємств: автобус “Богдан”, літак “Руслан”, ЛА3-105.

Важливо, використовуючи загальноживані терміни, пояснювати їх значення при першому вживанні. Але, якщо є українські відповідники, то треба вживати саме їх: замість *дебати* – *обговорювати*; *репродукувати* – *оновлювати*; *екстраординарний* – *відмінний, винятковий*; *апелювати* – *звертатися*; *еквівалентний* – *рівноцінний*; *превентивний* – *запобіжний*; *дефект* – *вада, недолік*; *лімітувати* – *обмежувати*; *амбасада* – *посольство*.

Отже, не варто зловживати іншомовними термінами, якщо існують українські відповідники. Запозичені слова потрібно вживати в тому значенні, у якому вони зафіксовані в сучасних словниках іншомовних слів. Запозичення сприяють розвитку словника і при цьому не порушує внутрішні закони мовного розвитку.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Симоненко Л. О. Формування української біологічної термінології / Л. О. Симоненко. – Київ, 1991.
2. Козак Л. Запозичення як складова частина української технічної термінології // Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. праць. Вип. VII / Відп. ред. Л. О. Симоненко. – К.: КНЕУ, 2007. – С. 63-65.
3. Азарова Л. Є. Запозичення як складова частина іменників-юкстапозитів науково-технічної сфери. / Л. Є. Азарова, Л. А. Озеранська // Електронні тези. Матеріали ІХ міжнародної науково-практичної конференції «Гуманізм та освіта», 2008 р. С. 112 – 115.
4. Азарова Л. Є., П'яст Н. Й., Іванець Т. Ю. Професійне спілкування науково-технічних працівників і студентів інженерних спеціальностей – Вінниця: ВНТУ, 2008 – С. 12 – 17.
5. Азарова Л. Є. Українське ділове мовлення. Частина І. / Азарова Л. Є., П'яст Н. Й. – Вінниця, 2007. – 232 с.

**Азарова Лариса Євстахіївна** – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, kmz2427@ukr.net.

**Завальнюк Євген Костянтинівич** – студент групи ІПІ-17Б, факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії, Вінницький національний технічний університет, Вінниця.

**Azarova Larisa Y.** – Doctor of Philology, Professor, Head of the Chair of Linguistics, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia.

**Zavalniuk Yevhen K.** – Department of Information Technologies and Computer Engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, zheniazavalnyk@ukr.net.